

Філологічна наука й освіта України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: трансформація і сучасні вектори розвитку

*Ліпич Вікторія Миколаївна¹, Кузьменко Олена Юріївна²,
Беркешук Інна Степанівна³*

Опубліковано	Секція	УДК
07.02.2023	Освіта/Педагогіка	[8+37]- 042.3:355.01(477)"20"

DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7624968>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. Глобалізація та освіта є двома різними, багатовимірними, взаємопов'язаними та взаємозалежними соціальними явищами, на які однаково впливають геополітичні кризи. Визначення наукового питання щодо конкретного суспільного виклику глобалізації та освіти в Україні в умовах війни і сучасних векторів освіти, нерозривно пов'язане із цифровізацією, проте, вимагає також звернення до аксіологічних гуманітарних питань філологічної науки. В умовах глобалізації освіта звертається до інноваційного, цифровізованого навчання. Воно полягає в тому, щоб студенти розвинули власні навички опанування нового матеріалу, орієнтовані на їх духовний і професійний розвиток та формування цілісної картини світу. Основним вектором розвитку філологічної науки й освіти в Україні в умовах війни – це дати студентам зрозуміти навколишній світ і пізнати свої природні таланти, щоб вони могли реалізуватися як особистості й стати активними і гідними громадянами.

Ключові слова: військова агресія, зовнішні впливи, глобальна наука, освіта, філологічна наука, глобалізація, цифровізація.

Ukraine's philological science and education in the conditions of war and global challenges of the 21st century: transformation and modern vectors of development

Annotation. Globalization and education are two different, multidimensional, interrelated and interdependent social phenomena that are equally affected by geopolitical crises. The scientific question regarding the specific social challenge of globalization and education in Ukraine in the conditions of war and modern vectors of education development is inextricably linked to digitalization; however, it also requires addressing the axiological humanitarian issues of philological science. In the conditions of globalization, education turns to innovative digital learning, especially in the conditions of digitalization. It is aimed at

¹ кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та славістики факультету філології та соціальних комунікацій, Бердянський державний педагогічний університет, вул. Шмідта, 4, м. Бердянськ, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-1892-1102>

² кандидат філологічних наук, доцент, Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир, вул. В. Бердичівська, 40, <https://orcid.org/0000-0002-4977-5638>

³ кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови, навчально-науковий інститут української філології та журналістики, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, м. Кам'янець-Подільський, вул.Огієнка, 61, <https://orcid.org/0000-0002-4772-7480>

developing students' skills for learning that would focus on the spiritual and professional development of the learners and the formation of their holistic picture of the world. The main vector of the development of philological science and education in Ukraine during the war is the opportunity to give students an understanding of the world around them and to learn about their natural talents, so that they can realize themselves as individuals and become active and worthy citizens. In a globalized world, where the content directly available on the Internet is growing exponentially, the issue of system "aging" is quite acute. Indeed, digital media can now find the information they need for learning on their own. In addition, the use of the Internet or connected objects makes it possible to enhance the active participation of students. Therefore, the education of the future must adapt to the new contingencies of our digital age and to the new needs. For the teacher, it is no longer a question of transmitting information, but a question of providing multidisciplinary tools for collecting relevant information, evaluating it and using it wisely. However, the development of digital learning, may lead to the loss of the axiological vector of education. The work reveals the transformation vectors of future education development. The orientation of the meaning to be given and the strategy to be implemented depend on the knowledge that needs to be passed on to the younger generation in the conditions of the most acute crisis and challenges of globalization. In the current context of war, cyberattacks, and Russian terrorism, there is a need to rethink the old education system, to change the mentality of society, and humanitarian and philological education is the guardian of these changes.

Keywords: military aggression, external influences, global science, education, philological science, globalization, digitalization.

Вступ

Загальне визначення проблеми. Сучасний світ, заснований на технологіях і цифровізації, радикально змінює освіту. Ці зміни призводять до того, що багато знань, які набувають у шкільний час, застарівають ще до вступу в університет. Одним із викликів для освіти XXI століття є навчити дітей та молодь адаптуватися до змін через розвиток soft skills, таких як тайм менеджмент, вирішення проблем та стійкість, що дозволяє їм адаптуватися до різних робочих груп та середовищ. XXI століття, безсумнівно, відзначиться освітньою революцією, яка заохочує ініціативу, творчість та уяву, активне, свідоме та інноваційне навчання. Говорячи про Україну та її філологічну освіту, можна стверджувати, що зміни та розвиток у цій галузі відбувалися поступово. Проте, з початком світової пандемії та війни, ці процеси прискорилися, оскільки тільки зміни в освіті уможливили розвиток філологічної науки. Інноваційне навчання в умовах кризових викликів для філологічної науки та освіти – це навчання студентів самореалізації, соціальної активності та професійності. Тобто освіта XXI століття повинна бути інтегративною. Необхідно цінувати знання про власну особистість і сприяти соціальному виміру людини та навіть духовним аспектам. Освітня спільнота тяжіє не лише до когнітивного та інтелектуального виміру, а й до етичного. В новій освітній парадигмі все має значення, тому особлива увага приділяється розвитку компетенцій.

Розвиток компетенцій – це інноваційне поняття, яке не зважає на те, що студент здобуває певні знання. Вони допомагають набутти навички і вміння, які стануть у нагоді громадянину в його житті та професії. Наприклад, йдеться не про те, що саме читає людина, а про компетентності, якими вона володіє: як виявляє ідеї, аргументи в тексті, як уміє розпізнавати різні проблеми і підходи. Очікується, що студенти використовуватимуть знання та навички, які вони засвоїли та практикували в університетах, якщо стикнуться із ситуаціями, коли ці знання можуть бути актуальними в професійній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Майбутнє нації визначається тим, як вона навчає свою молодь [10, с. 50]. На думку європейських учених, сьогоднішня освіта здатна реагувати на сучасні виклики шляхом пропагування категорій цінностей серед молоді [9, с. 15]. Ключовим має стати заклик до солідаризації, оскільки нинішня українська криза сильно вплинула на свідомість кожного громадянина України. Отже, нагальною є потреба у збереженні аксіологічних цінностей суспільства, а гуманітарна, філологічна наука має бути спрямована на їх підтримку та розвиток [7, с. 40]. У контексті глобалізації та викликів, які філологічна наука ставить перед освітою, згадаймо Сіленко А. О. та Крук Н. В., які стверджують, що для розвинутих країн, знайшли рішення у створенні інноваційних шкіл. Немає потреби виходити за межі освітніх кордонів, щоб побачити, що з'являється все більше навчальних закладів, які покладаються на нові прийоми і педагогічні методи. У таких навчальних закладах розвивають емоційний інтелект; застосовують теорію Говарда Гарднера про множинний інтелект у класі; відмовляються від традиційних майстер-класів і студенти навчаються за проектами, які сприяють спільному навчанню. В інноваційних школах застосовують навчання, засноване на компетенціях, або на педагогічних моделях, таких як перевернутий клас, в якому студент є головним суб'єктом навчання та керує часом і навіть ритмом заняття. Це навчальні заклади, які створюють нову парадигму освіти [2, с. 99].

Виклики глобалізації зумовлюють докорінні зміни в освіті: для багатьох країн традиційна освіта закінчилася. Нові технології та інтернет порушили традиційне навчання, а глобалізація лише підсилює ці трансформації [8, с. 59].

Зміна моделі освіти на думку Штихно Л. В. – це допомога цілісному розвитку людини. За нової ери модель розуміння освітньої системи, яка служила для загального навчання, не є такою ж самою, як модель, яка служить для того, щоб кожен студент учився відповідно до своїх здібностей і таким чином отримував максимальний розвиток свого потенціалу для досягнення успіху у професійному житті [3, с. 491].

Значним викликом є перехід від освіти ХХ століття, де центром був педагог, до навчальних траєкторій ХХІ століття, де центром є студент [5].

Проте деякі вчені наголошують на тому, що нинішня система освіти недостатньо готує студентів до протистояння великим викликам освіти у ХХІ столітті [2]. Стверджується, що наявна система не дозволяє студентам повною мірою розвивати свої навички та вміння і що використання нових форм навчання покращило б результати учнів [6].

У цифровому світі, де все змінюється із шаленою швидкістю і в геометричній прогресії, освіті доводиться виходити за межі академічного виміру. У сфері філології насамперед, потрібно виховувати у студентів мовні та цифрові навички [1, с. 230]. Володіння різними мовами та цифрова компетентність дозволять усвідомлювати реальність в ключі емпатії та самопізнання.

Формулювання цілей статті (визначення завдання). Метою цієї статті є визначення та аналіз суспільних проблем глобалізації. Цілі – описати вектори розвитку української освіти в умовах війни та аргументувати важливість філологічної освіти, як ефективного інструмента, що швидко реагує та сприяє вирішенню проблем, викликаних війною; описати основні вектори розвитку освіти ХХІ століття. Методологія дослідження зосереджена на метасистемному дослідженні специфіки суспільних викликів, що виникають внаслідок критичних ситуацій і парадоксів глобалізації освіти. Крім того, у роботі використано опис емпіричних даних у динаміці.

Результати

Літературний огляд наукових джерел, дотичних до теми, показує, що в умовах глобалізації основною метою лідерства в навчальному закладі має бути вдосконалення

освіти, при цьому керівництво повинно орієнтуватися на педагогіку і віддалитися від чистої бюрократії. Цифрове суспільство вимагає навичок, які мають розвивати освітні системи (автономія, адаптація, обробка інформації тощо), реформуючи навчальну програму. Навчання повинно відбуватися природно, враховуючи інтереси студента.

Нова роль викладача та його підготовки: від передавання змісту до орієнтації та підтримки студента, генеруючи умови, щоб саме він експериментальним способом будував власні знання.

У цьому аспекті, слід означити нову систему навчання, яка змінює освіту. Розуміємо її в широкому сенсі, за межами її простого розгляду як традиційного навчання.

Сучасна освіта базується на вивченні та запам'ятовуванні змісту. Однак цікавіше було б орієнтуватися на мережеве навчання, на вміння шукати інформацію і застосовувати на практиці здобуті знання.

В умовах війни в Україні, на нашу думку, навчання має бути адаптивним: побудова навчальної програми, яка повинна налаштовувати нові профілі, затребувані суспільством, має здійснюватися серед усіх агентів, що беруть участь в її розробленні. Суспільство і освітні заклади повинні співпрацювати, щоб адаптувати навчання до вимог військового стану. Йдеться про підготовку громадян, а не лише ефективних професіоналів: система освіти відкрита для громади та заснована на спільному навчанні, у ній бере участь усе суспільство. Завдання цієї системи полягає не в тому, щоб навчити громадян бути корисними в багатьох галузях, а й в тому, щоб навчити людей, здатних функціонувати на всіх соціальних рівнях.

Крім того, слід уникати тривоги про власну технологічну необізнаність: технології просуваються дуже швидко, неможливо передбачити, яка саме технологія домінуватиме в найближчому майбутньому. Суспільству доведеться формувати освіту XXI століття так, щоб вона була з тими системами управління навчанням, які маємо нині. У цьому контексті окреслюємо основні вектори розвитку освіти майбутнього (табл.1).

Таблиця 1

Вектори освіти у XXI столітті

Вектор	Опис
Навчати згідно потреб XXI століття	Навчати творчих, критичних, підприємницьких, компетентних з точки зору імплементації цифрових технологій студентів, із широким розвитком soft skills і здатних адаптуватися до різноманітних професійних середовищ на все більш динамічному ринку праці
Розширення міжнародних угод про освіту	Розробити державну політику, яка сприяє соціальному включенню в освітній та професійний світ, керуючись правами людини
Ефективне введення цифровізації в освіту	Культура цифровізації роками утверджувалася в суспільстві, ми вже добре усвідомили нинішню ситуацію пандемії, заклади освіти не можуть більше функціонувати за традиційною програмою
Формування колективного інтелекту	Освіта повинна скористатися відкритими можливостями цифрового суспільства Виживання суспільства в умовах війни все більше залежить від колективного інтелекту, оскільки людина за своєю природою є соціальною
Когерентність змісту, педагогіки і технології	Технологія не винаходить педагогіку заново, вона лише розширює її можливості. Для впровадження

	ІКТ в освіту необхідно, щоб зміст педагогіки і технології перетиналися
Засвоєння контенту, на базі набутих навичок XXI століття	Переосмислення методів оцінювання: навчання за допомогою ІКТ вимагає методологічного підходу, відмінного від набуття простого змісту. Оцінювання цього виду навчання має зосереджуватися, отже, не на визначенні успіху в засвоєнні контенту, а на набутті навичок XXI століття
Зламати міф про цифрових користувачів	Міркування про те, що всі молоді люди є носіями цифрових технологій і освоюють ІКТ для корисного використання у XXI столітті
Заохочувати творчість	Студент народжується творчим, і освітня система повинна створити умови, щоб він міг продовжувати розвивати цю здатність, а не пригнічувати її
Важливість емоційного виховання	Основна мета виховання полягає в тому, щоб кожна людина могла досягти оптимального ступеня соціального та емоційного благополуччя
Співпраця між сім'єю, школою та громадою	Освіта не є винятковою для навчальних закладів і її можна здобувати будь-де

Таблиця: власна розробка авторів

Освіта України в умовах війни повинна орієнтуватися на те, щоб надати можливість студентам мати можливість розвивати власні знання. Ці унікальні знання ніколи не здобудуться, якщо викладання буде закритим для загалу, а стандартизовані тести залишаться привілейованими. Обов'язкові предмети, розділені за віком, система кваліфікацій, заохочень і покарань, тиск на викладачів і студентів, суворі графіки і жорсткі рамки пригнічують творчий потенціал і творче мислення.

Щоб освіта витримала виклики XXI століття, необхідно створювати провідні та інноваційні навчальні програми. Водночас викладач має спонукати студента думати, мотивувати на досягнення вагомого результату. Викладач повинен спостерігати за своїми студентами, вчитися, здобувати знання, бути інноваційним і позитивно впливати на формування світогляду молоді. Все це має супроводжуватися технічним прогресом.

Висновки

У глобалізованому світі, де значно зростає інтернет-контент, питання про «старіння» системи стоїть досить гостро. Дійсно, цифрові носії наразі можуть самостійно знаходити інформацію, необхідну для навчання. Крім того, використання інтернету або підключених об'єктів збільшує активність студентів. Тому освіта майбутнього повинна адаптуватися до нових непередбачених обставин цифрової ери та до нових викликів глобалізації.

Для викладача стоїть питання не передавання інформації, а озброєння мультидисциплінарними інструментами для відбору відповідної інформації, оцінки та її розумного використання. Проте розвиток цифрового навчання, а отже, і дематеріалізованого, може призвести до втрати аксіологічного вектора освіти.

У роботі розкрито вектори трансформації та розвитку освіти майбутнього. Вибір домінуючої в освітньому просторі стратегії залежить від знань, які необхідно передати молоді в умовах найгострішої кризи та викликів глобалізації. У нинішньому контексті війни, кібератак, російського тероризму, виникла необхідність переосмислення старої системи освіти, зміни менталітету суспільства і на варті цих змін стоїть саме гуманітарна, філологічна освіта. Природа філологічної освіти базується на ідеях

майбутнього, оскільки вона спрямована на те, щоб озброїти нове покоління знаннями та навичками, які стануть у нагоді в майбутньому. Щоб підтримати вищі навчальні заклади у мінливому середовищі, дуже важливо, щоб університети думали і діяли стратегічно для досягнення поставлених цілей. Ідея роботи полягає в тому, щоб розглянути аксіологічні характеристики, які потребують розвитку, задля усунення екзистенційних загроз в повоєнний час.

Перспективи подальшого розвитку цієї роботи полягають у визначенні низки майбутніх сценаріїв розвитку освіти України в повоєнний час та у вивченні наслідків, які може спровокувати війна.

Список використаних джерел

1. Савельєв Є. Неформальна освіта як інструмент розвитку додаткових можливостей молоді. Вчені записки Університету «КРОК». 2021. No 1 (61). С 228–232. URL: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2021-61-228-232>
2. Сіленко А. О., Крук Н. В. Дистанційна освіта: альтернатива чи додаткові можливості для традиційної освіти? Актуальні проблеми політики: зб. наук. пр. / редкол. : С. В. Ківалов (голова ред. ради), Л. І. Кормич (голов. ред.), І. М. Милосердна (виконавч. ред.), Т. М. Краснопольська (виконавч. ред.) [та ін.]; НУ «ОЮА», Південноукр. центр гендер. проблем. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип. 69. С. 94–100. URL: <https://doi.org/10.32837/app.v0i69.1308>
3. Юник І.Д. Формальна, неформальна та інформальна освіта брендингу викладача вишу. Академічні студії. Серія «Педагогіка». 2022. No 1. С. 221–228.
4. Штихно Л. В. Дистанційне навчання як перспективний напрямок розвитку сучасної освіти. Молодий вчений. 2018. No 6 (33). С.489–495.
5. Distance education in the conditions of martial law in institutions of higher education: development and practice / Н. Marynchenko et al. Eduweb. 2022. Vol. 16, no. 3. P. 79–90. URL: <https://doi.org/10.46502/issn.1856-7576/2022.16.03.6>
6. Education: Impact of the War in Ukraine. URL: <https://reliefweb.int/report/ukraine/education-impact-war-ukraine-may-2022>
7. Jalilbayli O. B. Forecasting the prospects for innovative changes in the development of future linguistic education for the XXI century: the choice of optimal strategies. Futurity Education. 2022. 2(4), P. 36–43. URL: <https://doi.org/10.57125/FED.2022.25.12.0.4>
8. Kharitonenko L. Analysis of innovative methods of Ukrainian language teaching at the educational institutions of general secondary education. Futurity Education. 2022. 2(2), P. 52–64. URL: <https://doi.org/10.57125/FED.2022.25.06.6>
9. Sanetra B., Małodobry Z. Toward a post classical paradigm for the education of the future. Futurity Education. 2022. Vol. 2 (1). P. 13–19. URL: <https://doi.org/10.57125/FED/2022.10.11.2012>
10. Tsekhmister Y. Education of the future: from post war reconstruction to EU membership (Ukrainian case study). Futurity Education. 2022. Vol. 2 (2). P. 42–52. URL: <https://doi.org/10.57125/FED/2022.10.11.28>